

**Ewa M. Thompson, (2000), IMPERIAL KNOWLEDGE: RUSSIAN
LITERATURE AND COLONIALISM, London: Greenwood Pres, 248 s.**

Ahmet AĞIR*

Rus ve Sovyet İmparatorluklarının, Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya gibi coğrafyaları işgal tarihi dolayısıyla birer kolonyalist güç olup olmadıkları üzerine, bir uzlaşmanın varlığından bahsetmek şimdilik imkansız. Bu, hem çok yeni bir tartışma hem de düşünüldüğünden daha karmaşık. Aslında bu tartışmanın geleceği ve verimliliği acısında böyle bir uzlaşmanın olmaması da zaten bu konun hayrına olan bir durum. Ewa M. Thompson'ın bu kitabı, bazı esaslı eksikliklere rağmen, bu açıkları doldurma konusunda oldukça iddialı bir eser. Kitap sunuş bölümü hariç yedi (7) bölüm halinde basılmış.

Eserin en güçlü yanını, yazarın Rus ve Sovyet İmparatorluklarının neden birer *kolonyalist* olarak değerlendirilmeyişlerine ayırdığı, teorik, tarihsel ve politik nedenleri irdelediği ve bu anlayışın birer yansıması olarak Rus ve Sovyet yazarlarının eserlerinde, sömürgeleştirilmiş kültürleri nasıl yansıttıklarına dair sorular sorduğu bölümler oluşturmakta. Yazara göre bu nedenlerin başında Edward Said'in ileri sürdüğü ve kolonyal ve postkolonyal tartışmalarda önemli yeri olan *mesafe* konusu: yani bu tartışmalarda koloniler büyük metropollerden (Londra ve Paris gibi) çok uzak yerler olarak resmedilmiştir. (Edward Said, *Culture and Imperialism*, Vintage Boks, New York: 1994, s. 10) Daha sonra ise, koloniler kurmak için deniz aşırı seferlere çıkmak *kolonyalist* bir güç olmanın olmazsa olmazıymış gibi algılanmıştır. İşte Rus İmparatorluğunun işgal ettiği topraklara olan komşuluğu, Rus kolonyalizminin işini kolaylaştıran ve onu diğer güçlerden ayıran

* Yrd. Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi

sadece coğrafi bir tesadüf ya da özellik olarak görülmemiş, aynı zamanda İmparatorluğun bu karakteri dolayısı ile koloniyal bir yapı taşımadığı gibi yargıları da uyandırmış ve beslemiştir. Thompson bu anlayışı eleştirirken Rus ve Batılı koloniyal imparatorlukların politikalarındaki benzerliklere dikkat çekiyor. Bu coğrafi yakınlık, her ne kadar zihinleri bulanıklaştırırsa da Rus İmparatorluğunun kurduğu idarî, askerî ve ekonomik yapıların özellikleri; yetiştirdiği dilbilimciler, tarihçiler ve eğitimcilerin İmparatorluk ile kurdukları organik bağlar ve merkezî otoriteye yaptıkları teklifler, Rusya'nın da – bazı doğal farklılıklara rağmen – sömürgeci reflexler geliştirmekte Batılı emsallerinden hiç de daha az yeteneklere sahip olmadığını gösteriyor. Dolayısı ile işgal ediş süreci değil de işgal edişin kendisi, işgal edilmiş kültürleri idare, bu kültürler hakkında oluşturulan görüşler, önyargılar ve davranış biçimleri önem kazanıyor. Aksi takdirde bu anlayış Rus ile Fransız sömürgeciliği arasındaki tek farkın *mesafe* değil de deniz ya da okyanus olduğunu ileri sürmekten öte gitmez. Yani Fransa'nın işgal ettiği Kuzey Afrika'nın kuzey ucundaki topraklar ile Rusya'nın işgal ettiği Orta Asya'nın uzak uçları arasındaki mesafeler birbirlerinden çok da farklı olmasa gerek. Demek istediğim şu: bir imparatorluğu koloniyal olarak tanımlamak için denizaşırı seferleri olmazsa olmaz bir şart olarak sunmak Rus ve Sovyet imparatorlukları gibi komşu olduğu toprakları kolonileştiren güçlerin koloniyal karakterlerini göz ardı etmekten başka çok bir işe yaramayabilir.

Merkez (metropol) ve çevre (periphery) üzerine olan tartışmalar da hem postkoloniyal tartışmalar hem de Thomson'un eseri için önemli bir alan. Postkolonyalist eleştiride *merkez*'den *çevre*'ye doğru bir bilgi akışının varlığı kabul edilir. Yani *merkez* sadece işgalci bir güç değil, aynı zamanda kültürel üstünlüğü ya da zenginliği *çevre* tarafından kabul edilmiş bir yapıdır. Hal böyle iken, Rus ve Sovyet İmparatorluklarının işgal ettikleri *çevre*'ler ile olan ilişkileri bu doğrultuda ilerlemez. Yani *merkez*'in kültürel zenginliği *çevre* tarafından kabul edilmemiştir; diğer bir deyiş ile, *merkez* askerî varlığını destekleyici kültürel donanımlardan mahrumdur. Yazara göre işte bu nedenden dolayı da (*merkez*'in (Sovyetler) *çevre*'de bulundurduğu askerî gücünü kültürel zenginliği ile destekleyecek donanımlara ve reflexlere sahip olamaması) *merkez*'in, *çevre* ülkelerin bağımsızlıklarını alışlarından sonra bile kolay kolay terk edemeyecekleri kalıcı izler

birakamamasına sebep olur. Thomson'un içine düştüğü yanılgının asıl nedeni, onun Rusya ve Sovyetler örneğindeki *çevre*'yi homojen bir yapı olarak incelemesidir. Zaten kitabında değindiği örneklerin tamamı Rus ve Sovyet İmparatorluklarının Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinde olan algılanmaları ile ilgili. Oysa buradaki *çevre* kavramı Kafkaslar, Orta Asya vb. coğrafyaları da içine almalı ama Thompson *merkez*'in bu coğrafyalar tarafından nasıl algılandığı sorusunu ihmal ediyor.

Kitabın en orijinal ve postkolonyal tartışmaya kattığı en yeni yönü ise Rus ve Sovyet İmparatorluklarının Batılı otoriteler tarafından neden bir Fransa veya İngiltere ölçüsünde sömürgeci güç olarak algılanmadıkları sorusuna getirdiği dilbilimsel izahatlardır. Rusça'da bulunan bir düzine kelimenin, İngilizce'de sadece *Russia* ve *Russian* (Rusya ve Rus'a/Rusya'ya ait olan) kelimeleri ile açıklanması, bu karışıklığı ortaya çıkaran ve besleyen kaynak olmuştur. Oysa Rusça'da Rossiia (Rus milleti) ve Rus' (Moğol istilasından önce Kiev'de bulunan devlet, bu kelime bazen bütün Doğu Slav'larını tanımlamak için kullanılmıştır, bazen de İngilizce'de bugünkü Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı tanımlayabilecek şekil almıştır.), sözcüklerinin tarihsel nedenlerden kaynaklanan farklı çağrışımları vardır; dolayısı ile Rus' kelimesini Amerikalı tarihçilerin yaptığı gibi bugünkü bütün çağrışımları ile Rusya'yı karşılayacak şekilde çevirmek bir hatadır. Diğer bir örnek ise Muskovy diye anılan Moskova merkezli ve 14.yüzyılda Kiev'deki Rus' devletinin yerini alan, daha sonra da yayılmacı politikalarla Sovyetler Birliği olarak 1991'e kadar yaşayan, kendini hiçbir zaman Kiev merkezli Rus' devletinin devamı olarak görmeyen devletin de Batılı çevrelerde Rusya diye adlandırılmasıdır. Halbuki Rus' diye bilinen devleti daha sonra Sovyetler Birliği gibi sömürgeci bir yapıya dönüşmüş Muskovy'i ile izah etmek, bu ikinci gücün sömürgeci yapısını görmezden gelmektir. Doğal olarak da bu ikinci kelimenin zihinlerde uyandırması gereken kolonyal tarih ile ilgili muhtemel bütün çağrışımlar, birinci kelimenin kolonyalist bir tarihi hatırlatmayan karakteri dolayısı ile nötrleşmektedir.

Bu eserin bir diğer güçlü yanı ise, tartıştığı bütün bu teori ve tarihe ait problemlerin Sovyetler Birliği döneminde edebi eserlerde nasıl yansıtıldığını göstererek, kavranması bazen zor olabilen bu teorik bilgilerin daha kolay özümsemesini sağlıyor olmasıdır. Teorik planda yukarıda ismi geçen güçlerin

birer kolonyal güç olup olmadıkları tartışılırken, aslında pratik sahada edebiyatçıların, işgal edilmiş topraklardaki insanlara ve kültürlere tam bir Oryantalist ya da sömürgeci güçlerde görülen organik entelektüel yaklaşımı sergiledikleri belli oluyor. Mesela, Thompson burada Alexander Soljenitsin'in *Kanser Koşusu* adlı kitabını tahlil ederken burada yazarın nasıl yerli (Özbek/Orta Asyalı) kişileri Rus karakterlerin yanında ikincil (mesela kendi başına, *merkezin* değerlerini taşıyan ve merkezi temsil edenlerden bağımsız karar alma yeteneği olmayan) bir role layık gördüğünü anlatıyor. Bunu da Rus ve Sovyet İmparatorluklarının da Batılı emsalleri gibi kolonyalist bir yeteneğe sahip olduklarını ispatlamak için kullanıyor.

Kısaca bu kitap Orta Asya tarihi, kültürü ve edebiyatı ile ilgilenen çevreler için sıkıntı yaratabilecek teorik bir kaynak boşluğunu doldurabilecek çapta bir eser; diğer bir deyişle Rus ve Sovyet İmparatorluklarının sömürgeci tarihlerini postkolonyal açıdan yeniden okumak için önemli bir fırsat.